

İç Anadolu Bölgesi'nde Hemoroid Tedavisinde Kullanılan Halk İlaçları

Folk Remedies Used for Hemorrhoid Therapy in Central Anatolia
Region

Sevgi ŞAR*

Eriş ASİL*

ÖZET

Bu çalışmada İç Anadolu Bölgesi'nde hemoroid tedavisinde kullanılan halk ilaçları incelenmiştir. Oral Tradisyon Tekniği kullanılarak toplanan materyal üzerinde Tıp ve Eczacılık Tarihi ile Farmakognozi Bilimleri açısından değerlendirmeler yapılmış, istatistik sonuçları elde edilerek konu tartışılmıştır.

Elde edilen sonuçlara göre İç Anadolu Bölgesi'nde 41 drogdan oluşan 35 halk ilacı hemoroid tedavisinde kullanılmaktadır. Bunlardan 36 tanesi bitkisel, 5 tanesi ise hayvansal kaynaklıdır.

SUMMARY

In this study, Folk Remedies for Hemorrhoid therapy which are used in Central Anatolia Region have been investigated. The materials which are collected by using Oral Tradition Technic have been evaluated, some statistical results obtained and discussed from the point of view of History of Medicine and Pharmacy and Pharmacognosy.

According to the results: 35 folk remedies for the treatment of hemorrhoid which are formed 41 drugs have been being used in Central

Redaksiyona verildiği tarih: 22.2.1988

*Eczacılık Tarihi ve İşletmeciliği Bilim Dalı, Eczacılık Fakültesi, Ankara Üniversitesi.

Anatolia Region. Of these, 36 drugs are obtained from plants and 5 drugs are animal originated.

Anahtar Kelimeler İç Anadolu Bölgesi, Hemoroid, Halk ilacı.

Hemoroid çok sık rastlanan ve hastaya büyük ızdıraplar veren bir hastalıktır. Hemoroid Tedavisinde lokal ve genel etkiler amacıyla çeşitli ilaçlar kullanılmakta ayrıca operatif tedavi de uygulanmaktadır. Bu tedavi yöntemlerinin yanısıra hemoroid tedavisinde pek çok halk ilacının da kullanıldığı bilinmektedir.

Bu çalışmada İç Anadolu Bölgesi'nde hemoroid tedavisinde kullanılan halk ilaçları ele alınmış ve bunlar üzerinde Tıp ve Eczacılık Tarihi ve Farmakognozi açısından değerlendirmeler yapılmıştır.

ALAN ÇALIŞMALARI

Materyal ve Metod

Çalışmanın materyalini İç Anadolu Bölgesi'nde oturan halktan toplanan bilgiler oluşturmaktadır. Materyalin toplanması için uygulanan Yöntem ise Sahada Folklor Derleme Yöntemlerinden biri olan Oral Tradisyon Tekniği'dir (17). Tekniğin uygulanması için özel Kayıt Formları geliştirilmiştir (31)*. Yöntemin gereği olarak bilgiler halkla konuşularak saptanmış ve bu kayıt formlarına işlenmiştir.

İncelenen halk ilaçlarının yapısına giren ancak drog olarak belirlenmemiş olan bitki kısımlarının Latince isimleri verilmemiştir.

İç Anadolu Bölgesi'nde

Hemoroid Tedavisinde Kullanılan Halk İlaçları

1. Hemoroid fistüllerine ılık çay suyu sürülür.
2. Mazı kavrulur, dövülür, tat düzeltici olarak bir miktar şekerle karıştırılıp sabahlara birer kahve kaşığı yutulur.
3. Bir avuç papatya çiçeği suda kaynatılır, süzülür, süzüntü ılık olarak içilir.
4. Sülük uygulanır.

*Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Eczacılık İşletmeciliği ve Tarihi Bilim Dalı Arşivi

Sevgi ŞAR, Eriş ASİL

5. Bir fincan çörekotu tohumu yakılır, elde edilen kül acıdülek suyu ile karıŐtırılarak uygulanır.
6. İki yumurta sarısı piŐirilerek hemoroid fistüllerine uygulanır.
7. Eylül ayında toplanan ikiŐer avuç ısırgan otu ve ebegümeçi yaprağı ufalanır, 4 kg suda kaynatılır, süzölür, süzöntüden sabahları aç karına birer bardak içilir.
8. Sirke sürölür.
9. Bir avuç ısırgan otu tohumu dövölür ve birkaç kahve kaşığı balla karıştırılıp sabahları a karma birer tatlı kaşığı yenir.
10. İki avuç kuŐburnu meyvası suda kaynatılır, ezilir, Şeker ilave edilerek sabahları a karma birer tatlı kaşığı yenir.
11. Bir baş kuru soğan külde pişirilir, bir yumurta sarısı ile ezilerek fistüllere uygulanır.
12. Bir avuç kuru siyah üzüm havanda dövölür, iyağı ile pomat haline getirilerek uygulanır.
13. Ardıç katranı suda kaynatılır, hasta buharına oturtulur.
14. Birkaç atkestanesi havanda dövölür, günde 3 kez birer çay kaşığı yutulur.
15. Bir avuç acı badem tohumu dövölür, zeytinyağı ile pomat haline getirilerek uygulanır.
16. Bir miktar anason ateşte yakılır, elde edilen külden a karma bir kahve kaşığı yutulur.
17. Bir avuç ayçiçeği tohumu kavrulur, dövölür ve ılık olarak uygulanır.
18. ekirdekleri temizlenmiŐ birkaç kırmızı biber dövölür, balla karıştırılıp her yemekten sonra bir kahve kaşığı yenir.
19. Palamut dövölür, günde 3 kez aç karına birer çay kaşığı yutulur.
20. Bir miktar toz edilmiŐ sarısabır aynı miktarda pırasa tohumu
 - ile karıştırılıp iyağı ile pomat haline getirilerek uygulanır.

21. Birer avuç ebegümece yaprağı, papatya, sığırkuyruğu çiçeği ve keten tohumu dövülür, pomat haline gelinceye kadar haş-haş yağı ilave edilerek haricen uygulanır.
22. Bir fincan üzerlik tohumu dövülür, birkaç kaşık balla karıştırılıp sabahları aç karına birer tatlı kaşığı yenir.
23. Bir avuç kuru üzüm kabuklan soyulmamış bir baş sarımsakla dövülür, bir bez üzerine yayılıp hemoroid fistülleri üzerine bağlanır.
24. Bir fincan karakavak tohumu havanda dövülür, pomat haline gelinceye kadar koruk suyu ilave edilerek uygulanır.
25. Birkaç avuç keten tohumu su ile kaynatılır, hasta buharına oturtulur.
26. Bir bağ maydanoz bir çay bardağı zeytinyağında kavrulur, bir bez üzerine yayılarak fistüllere bağlanır.
27. Su buharına oturulur.
28. Bir miktar sığırkuyruğu çiçeği suda kaynatılır, lapa halinde uygulanır.
29. Bir miktar yahudi baklası tohumu dövülür balla tatlandırılır, sabahları aç karma birer tatlı kaşığı yenir.
30. Bir miktar mayasılotu kökü suda haşlanır, süzülür, süzüntü ile lavman yapılır.
31. Bir miktar meşe ağacı kabuğu suda kaynatılır, süzülür, süzüntü ile lavman yapılır.
32. Bir baş sarımsak soyulur, iki çorba kaşığı tereyağı ile kavrulup yenir.
33. Bir avuç taze bamya ile birkaç adet ceviz yaprağı su ile haşlanır, süzülür, süzüntü ile lavman yapılır.
34. Patates soyulur, çiğ olarak rendelenir, fistüllere uygulanır.
35. Bir patlıcan ateşte pişirilir, ezilir, bir beze yayılarak ılık olarak fistüllere bağlanır.

İç Anadolu Bölgesi'nde Hemoroid Tedavisinde Kullanılan Halk İlaçlarının İçerdiği Droğların İncelenmesi

Acidülek, Fructus Ecballii

İç Anadolu Bölgesi'nde doğal olarak yetişen *Ecballium elaterium* (Cucurbitaceae) bitkisinin meyvalarıdır. Bileşiminde elaterin heteroziti vardır. Kuvvetli purgatif olup yüksek dozlarda kullanılması tehlikelidir (9, 21). Günümüzde Succus Elaterii müşhil ve idrar söktürücü olarak kayıtlıdır (7, 9).

Bitkinin kökleri İstanbul ve Ankara'da "adamotu kökü" adı altında satılmaktadır ve haricen romatizmaya karşı kullanılmaktadır(36). Ege Bölgesi halk hekimliğinde sanlığa karşı kullanıldığı kayıtlıdır(30). Acidülek eskiden beri tanınmakta olup Eski Mezopotamya'da ilaç olarak kullanılmıştır (24). DİOSCORİDES (18) ağrı kesici ve sarılığa karşı kullanılabileceğini bildirmektedir. İlk kodekslerimizden Düstur al-Edviye'de (20) kayıtlı olan drog, Osmanlı döneminde müşhil olarak kullanılmıştır(1). Eskiden Mısır Çarşısında sarılık tedavisi için aranır(15). Droğun hemoroid tedavisinde etkili olacağı şüphelidir.

Acıbadem Tohumu, Semen Amygdalae

İç Anadolu Bölgesi'nde doğal olarak yetişen ve kültürü yapılan *Prunus amygdalus* var. *amara* (Rosaceae) bitkisinin kurutulmuş tohumlarıdır. Bileşiminde sabit yağ, protein, müsilaj, sakkaroz, glikozit ve emülsin bulunur (10, 14). Droğun spazm çözücü, tad ve koku verici ve sakinleştirici etkileri bilinir (13, 14). Drog, çok eski devirlerden beri tanınmakta olup adına M.Ö. 7-8. yüzyıllara ait tabletlerde rastlanmıştır(5). DİOSCORİDES'in (18) yumuşatıcı olarak kullandığı drog, ilk kodekslerimizden Düstur al-Ediveye'de kayıtlı olup (20) Osmanlılar döneminde sancılara karşı kullanılmıştır (1, 15). Hemoroid tedavisindeki etkisini şüphe ile karşılamaktayız.

Anason, Fructus Anisi

Pimpinella anisum (Umbelliferae) bitkisinin meyvasıdır. Bölgede yetişmediği gibi kültürü de yapılmamaktadır. Nişasta, müsilaj, protein, şeker, sabit ve uçucu yağ taşır (9, 21, 26). Anason'un midevi, hazmı kolaylaştırıcı, koku verici, göğüs yumuşatıcı ve gaz söktürücü etkileri

bilinmektedir (9, 12, 13, 14, 21, 25). Uçucu yağın yapısındaki anetol düşük dozlarda solunum ve dolaşımı hızlandırır, salgıları arttırır, bu nedenle iştah açıcı etkisi vardır(37). Gaz söktürücü etki ise mide ve barsaklardaki fermantasyonu önlemesinden ileri gelir (26). Türk Kodeksi 1930, 1940, 1948 ve 1974'de kayıtlı olan drog bazı içkilerin yapısına girmekte ve tad değiştirici olarak kullanılmaktadır (9, 20, 26). Drog antik çağdan beri tanınmakta olup Mezopotamya ve Ebers Papirusunda kayıtlıdır (34). DİOSCORİDES (18) droğu göğüs yumuşatıcı, süt ve idrar arttırıcı ve ağrı kesici olarak tavsiye eder. Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar dönemlerinde (1,2) gaz söktürücü, ağrı kesici ve afrodizyak olarak kullanılan drog, Eski Mısır Çarşısında sancı kesici olarak satılırdı (34). Ege Bölgesi'nde halk arasında ağrı kesici ve gaz söktürücü olarak kullanılır (30). Droğun hemoroid tedavisinde direkt bir etkisi olacağını zannetmiyoruz.

Ardıç Katranı, Pix Juniperi

Bölgede doğal olarak yetişen *Juniperus Sabina*, *Juniperus foetidissima*, *Juniperus oxycedrus* (Cupressaceae) odunlarından elde edilir. Yapısında reçine, uçucu yağ, kadinen, asetik asit ve fenol türevi maddeler bulunur (10, 12, 14, 27). Antiseptik ve antiparaziter olarak pomat halinde ve romatizmada kullanıldığı kaydedilmektedir (10, 14, 27). Drog antik çağlardan beri tanınmakta olup Eski Mısır Papirusları (34) ve 1930, 1940, 1948 Türk Kodekslerinde de kayıtlıdır. Droğun yapısı ve Literatürde kayıtlı etkileri ile halk arasında kullanılışı arasında uygunluk olduğu söylenebilir.

Atkestanesi, Semen Hippocastani

Bölgede kültürü yapılan *Aesculus hippocastanum* (Hippocastanaceae) bitkisinin tohumlarıdır. Saponozit, heterozit, nişasta, şeker, acı madde ve tanen içerir (9, 13, 21, 29, 36). Droğun hemoroid, varis ve flebitte kullanıldığı ve antienflamatuvar etkili olduğu kayıtlıdır (9, 12, 13, 36). ÖKTEL (25) droğun sıtmaya karşı kullanıldığını bildirmekte, BAYTOP (9), tohumlardan elde edilen yağın romatizma ve gut ağrısına etkili olduğunu kaydetmektedir. Drog, eskiden beri tanınır ve XVII. yüzyıl eserlerinde drog olarak kullanılışına rastlanır (15). BAYRI (6) enfye şeklinde baş ağrılarında, KİŞMİR (23) tohumlardan elde edilen yağın, romatizma ve gut hastalığında kullanıldığını kayde-

der. Droğun halk arasında kullanılışı içerdiği tanenden dolayı uygun olarak düşünülmektedir.

Ayçiçeği Tohumu, Semen Helianthi annui

Bölgede kültürü yapılan *Helianthus annuus* (Compositae) bitkisinin tohumlarıdır. Drogdan elde edilen sabit yağ (Oleum Helianthii) bazı pomatların yapısına girmektedir (9). Tohumlar, kolesterol düşürücü ve romatizmaya karşı kullanılmıştır (13, 29). Droğun idrar arttırıcı ve göğüs yumuşatıcı etkisi olduğu ve lapa halinde haricen çıiban tedavisinde kullanıldığı kayıtlıdır (12). İBNİ SİNA (19) drogdan bahsetmekte ve Osmanlılar Döneminde (1) idrar söktürücü olarak kullanılışına rastlanmaktadır. Eski Mısır Çarşısında da idrar söktürücü olarak satıldığı bilinmektedir (34). Droğun bilinen yapısı ve etkileri gözönüne alındığında halkın kullandığı alanda yarar sağlayacağı şüphelidir.

Bal, Mel (4)

Droğun hemoroid tedavisinde yararlı olacağı şüphelidir.

Bamya Meyvası

Bölgede kültürü yapılan *Hibiscus esculentus* (Malvaceae) bitkisinin meyvalarıdır. Drog, müsilaj içerir (7), Osmanlılar döneminde (1) yumuşatıcı olarak kullanılan drog, Ege Bölgesi'nde halk arasında hemoroid tedavisinde kullanılmaktadır (30). Droğun halkın kullandığı alanda içerdiği müsilaj nedeniyle yarar sağlayabileceği söylenebilir.

Ceviz Yaprağı, Folia Juglandis (4)

Droğun hemoroid tedavisinde kullanılışına literatürde rastlanmamıştır.

Çay, Folia Theae

Bölgede kültürü yapılmayan *Thea sinensis* (Theaceae) bitkisinin tepe tomurcuğu ve altındaki iki yaprağıdır. Drog, tanen, teobromin, teofilin ve kafein içerir (10, 14, 29). Kabız ve idrar arttırıcı etkileri bilinmektedir (21). Ayrıca, baş ağrılarına karşı ve tonik etkileri ile (21),

göz banyolarında kullanıldığı (36), midevi ve hazmı kolaylaştırıcı etkilerinin olduğu (13,14, 29)'da kaydedilmektedir. İlk Kodekslerimizden Düstur al-Edviye'de (20) siyah ve yeşil çay olarak yer alır. Osmanlılar döneminde (1) kabız olarak kullanılmıştır. DİNÇER (16), çayın Anadolu'da Veteriner halk hekimliğinde ishallerle karşı kullanıldığını yazmaktadır. Droğun literatürde hemoroid tedavisinde kullanıldığına dair bir kayda rastlanmamıştır.

Çörekotu Tohumu, Semen Nigellae sativae (4)

Droğun içerdiği etken maddeler gözönüne alındığında halkın kullandığı alanda yarar sağlayacağı şüphelidir.

Ebegümece Yaprağı ve Çiçeği, Folia Malvae, Flores Malvae (4)

Droğun literatürde hemoroid tedavisinde kullanıldığına dair bir kayıt olmamakla birlikte yumuşatıcı etkisinden dolayı yarar sağlayacağı söylenebilir.

Haşhaş Başı, Fructus Papaveris immaturi (4)

Droğun literatürde hemoroid tedavisinde kullanıldığına dair bir kayda rastlanmamıştır.

Isırgan Otu, Herba Urticae (31)

Droğun halk arasında kullanılışı içerdiği etken maddelerle uygunluk göstermektedir.

İçyağı, Sebum

Sebum Ovillum olarak tanınanı, *Ovis aries* (Bovidae), koyunların, yağlı dokularının ısıtılmasıyla, Sebum Bovidum ise *Bos taurus* (Bovidae), öküzden, aynı yolla elde edilir. Yapısında, stearik, palmitik asitler ve oleik asit trigliseritleri vardır (8). Günümüzde bazı pomat, yakı ve sabunların hazırlanmasında kullanılmaktadır (8). 1930, 1940 ve 1948 Türk Kodekslerinde kayıtlı olan droğun hemoroid tedavisinde kullanılmasına literatürde rastlanmamıştır.

Papatya, Flores Chamomillae (35)

Droğun hemoroid tedavisinde kullanımına ait literatürde bir kayda rastlanmamıştır.

Patates (4)

Literatürde hemoroid tedavisinde kullanımına rastlanmamıştır.

Patlıcan

Bölgede kültürü yapılan *Solanum melongena* (Solanaceae) bitkisinin meyvalarıdır. Yapısında antosiyanozit ve bazı organik asitler olup kolesterol düşürücü, idrar ve safra arttırıcı etkileri vardır (13). Droğu İBNİ SİNA (19) ve KAŞGARLI MAHMUT (22)'da kaydeder. Droğun hemoroid tedavisinde yarar sağlayacağı şüphelidir.

Pırasa Tohumu

Bölgede kültürü yapılan *Allium porrum* (Liliaceae) bitkisinin tohumlarıdır. Yapısında müsilaj ve kükürtlü uçucu bileşikler vardır (39). Eski Mezopotamya uygarlıklarından beri tanınır (34). Droğun hemoroid tedavisinde kullanıldığına dair literatürde bir kayda rastlanmamıştır.

Sarımsak, Bulbus Allii (35)

Literatürde droğun hemoroid tedavisinde kullanımına rastlanmamıştır.

Sarısabır, Aloe

Ülkemizde yetişmeyen çeşitli *Aloe* (Liliaceae) türlerinden elde edilir. Yapısında uçucu yağ, reçine, aloin, barbaloin ve isobarbaloin bulunmakta ve müshil etkilidir (10, 14, 21, 36). Küçük dozlarda besleyici ve midevi etkileri vardır (13, 14, 21). Sümerlerin tanıdığı droğu (34), DİOSCORİDES (18), CELCUS (24) ve AL-BİRUNİ (19)'de müshil olarak tavsiye eder. Eski kodekslerimizden Düstur al-Edviye'de (20) de kayıtlıdır. Droğun hemoroid tedavisinde kullanıldığına dair literatürde bir kayda rastlanmamıştır.

Sığırkuyruğu Çiçeği, Flores Verbasci (32)

Literatürde droğun hemoroid tedavisinde kullanımına rastlanmamıştır.

Sirke, Acetum (35)

Literatürde droğun hemoroid tedavisinde kullanımına rastlanmamıştır.

Soğan, Bulbus Allii cepae (32)

Literatürde droğun hemoroid tedavisinde kullanımına rastlanmamıştır.

Sülük, Hirudo

Hirudinae familyasından *Hirudo officinalisdir*. Sülüğün tükrük bezlerinde hirudin adlı ve kan pıhtılaşmasına engel olan bir bileşik vardır (8). Sülükden elde edilen ekstraterler eskiden tromboflebit tedavisinde kullanılmıştır (8). Sülük antik çağdan beri bilinir ve kullanılır (15). DİNÇER (16), veteriner halk hekimliğinde de kullanıldığını kaydeder. Sülüğün hemoroid tedavisinde uygulanması pratik değildir.

Şeker, Saccharum TK. 1948 (3)

Literatürde droğun hemoroid tedavisinde kullanımına rastlanmamıştır.

Tereyağı (4)

Literatürde droğun hemoroid tedavisinde kullanımına rastlanmamıştır.

Üzerlik Tohumu, Semen Pegani

Bölgede doğal olarak yetişen *Peganum harmala* (Zygophyllaceae) bitkisinin meyvalarıdır. Yapısında harmin, harmalin, harmalol ve peganin alkaloidleri vardır (9, 12, 21, 36). Droğun kurt düşürücü etkisi bilinmekte, ayrıca eskiden parkinsona karşı kullanıldığı kaydedilmektedir (10, 21, 36). Eski devirlerden beri tanınan droğu DİOSCORİDES

(18) göz hastalıklarında kullanmıştır. Osmanlılar ve Anadolu Selçukluları devirlerinde de ilaç olarak bilinen drog (1, 2), günümüzde halk arasında tütsü ve nazarlık olarak da kullanılmaktadır. (9, 36). BAYTOP (9) ve DEMİRHAN (15) droğun halk arasında hemoroid ve egzema tedavisinde kullanıldığını bildirmektedirler. Droğun bilinen yapısı ve etkileri gözönüne alındığı zaman hemoroid tedavisinde etkili olacağı şüphelidir.

Üzüm, Fructus Vitis viniferae

Bölgede kültürü yapılan *Vitis vinifera* (Vitaceae) bitkisinin meyvalarıdır. Yapısında glukoz, tanen, malik asit ve potasyum tartarat bulunur (9, 14, 36). Büzücü etkisi kayıtlıdır (13, 14). Meyvalar, etanol, şarap ve tartarik asit elde edilğinde kullanılır (9, 14, 36). Çok eski devirlerden beri tanınan droğu DİOSCORİDES (18) midevi ve afrodisyak olarak tavsiye eder. Droğun literatürde hemoroid tedavisinde kullanılışına rastlanmamıştır.

Yahudi Baklası Tohumu, Semen Lupini (3)

Literatürde droğun hemoroid tedavisinde kullanılışına rastlanmamıştır.

Yumurta (4)

Literatürde droğun hemoroid tedavisinde kullanılışına rastlanmamıştır.

Zeytinyağı, Olium Olivae

Olea europaea (Oleacea) bitkisinin meyvalarından elde edilen sabit yağdır. Bitki Bölge'de bulunmamaktadır. Drog, oleik, linoleik, stearik ve palmitik asit trigliseritlerini içerir (7, 13, 14, 29). Türk kodekslerinde de kayıtlı olan zeytinyağının tansiyon düşürücü, idrar ve safra söktürücü ve yumuşatıcı etkileri bilinmektedir (7, 13, 14, 29). Drog, antik devirlerden beri tanınır (5). DİOSCORİDES (18) droğu müshil olarak tavsiye eder. Veteriner halk hekimliğinde de müshil olarak ve sancı kesici ve zehirlenmelerde kullanılır (16, 25). Droğun bilinen yapısı ve etkileri gözönüne alındığında hemoroid tedavisinde yararlı olacağı şüphelidir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu araştırmada İç Anadolu Bölgesi'nde halk arasında hemoroid tedavisinde 35 ilaç terkininin kullanıldığı belirlenmiştir. Bu ilaçlar 41 drogdan oluşmaktadır. Hemoroid tedavisinde kullanılan halk ilaçları Bölge'de kullanıldığı saptanan tüm halk ilaçlarının (926 adet) % 3.78'ini oluşturmaktadır (31).

İlaçların yapısına giren 41 Drogdan.

36 tanesi bitkisel

5 tanesi hayvansal kaynaklıdır.

Bu bitkilerden,

11 tanesi Bölgede doğal olarak yetişmekte

17 tanesinin kültürü yapılmaktadır.

3 tanesi hem doğal olarak yetişmekte hem de kültürü yapılmaktadır.

4 tanesi Bölgede yetişmemekte

1 tanesi ise Türkiye'de yetişmemektedir.

Bu araştırmada halk arasında hemoroid tedavisinde kullanıldığı saptanan drogların pekçoğu eski devirlerden beri bilinmekte ve klasik yazarlarca ilaç olarak kaydedilmektedir. Bölge halkı arasında hemoroid tedavisinde kullanılan bütün maddeleri drog olarak nitelemek doğru değildir. Bu nedenle günümüzde drog olarak tanımlanmayan bitkisel ve hayvansal kaynaklı maddelerin latince adları verilmemiştir (Patates, patlıcan gibi).

Halkın ilaç olarak kullandığı 41 drogdan 11 tanesi bilinen etkilerine uygun olarak kullanılmaktadır. Diğer 30 tanesinin ise kimyasal içerik ve bilinen etkileri dikkate alındığında hemoroid tedavisinde etkili olacaklarını şüpheyle karşılamaktayız. Bunlardan bazılarının lokal ve semptomatik tedavi değeri olabilir. Ancak sistemik etkilerinden söz etmek çok zordur.

Halkdan bilgi almak özellikle kullandıkları ilaçlar hakkında bilgi toplamak çok güçtür. Halk cezalandırılacakları ya da mesleklerinin elden gideceği endişesi ile bazen eksik bazen de yanlış bilgi vermekte-

dir. İlâç terkiplerinde ve kullanılan maddelerin miktarında bu durumla sık sık karşılaşılır. Ağırlık ve hacim ölçüsü olarak "bir miktar", "bir tutam", "bir avuç" gibi birimler ilâçların değerlendirilmesinde önemli zorluklar çıkaran bir husustur. Terkiplerin eksik verilmesi durumunda etki açısından değerlendirme yapmak daha da güçleşmektedir.

Bölge'de hemoroid tedavisinde kullanılan drogların bazıları sanayi bitkisi, ilaç etken maddesi ve ihraç ürünüdür. Bu drogları hem bu ekonomik değerleri hemde ilaç olarak ele almak ve değerlendirmek yerinde olur.

LİTERATÜR

1. Asil, E., Osmanlı Saray Eczacılığı ve Osmanlılar Devrinde Kullanılan Drogların Farmakoloji ve Farmakognozi Yönünden İfade Ettiği Değerler (Doktora Tezi), A.Ü. Eczacılık Fakültesi, Ankara (1974).
2. Asil, E., Anadolu Selçukluları Devri Tıp ve Eczacılık Kurumu (Doçentlik Tezi), Ankara (1979).
3. Asil, E., Şar, S., İç Anadolu Bölgesi'nde Şeker Hastalığına Karşı Kullanılan Halk İlaçları, *Farmasötik Bilimler Ankara Derneği Dergisi*, 12 (2), 126-134 (1987).
4. Asil, E., Tanker, M., Şar, S., İç Anadolu Bölgesi'nde Baş Ağrılarına Karşı Kullanılan Halk İlaçları, *Ankara Ecz. Fak. Mec.* 14 (1), 67-80, (1984).
5. Baylav, N., Eczacılık Tarihi, Yörük Matbaası, İstanbul (1968).
6. Bayrı, M.H', İstanbul Folkloru, Baha Matbaası, İstanbul (1972).
7. Baytop, A., Farmasötik Botanik, Baha Matbaası, İstanbul (1977).
8. Baytop, T., Hayvani Droglar, Hüsütabiyyat Matbaası, İstanbul (1953).
9. Baytop, T., Türkiye'nin Tıbbi ve Zehirli Bitkileri, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul (1963).
10. Baytop, T., Farmakognoziye Giriş, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul (1966).
11. Baytop, T., Farmakognozi Ders Kitabı (2), Baha Matbaası, İstanbul (1971).
12. Baytop, T., Türkiye'de Bitkiler ile Tedavi, İ.Ü. Yayınları, No: 3255, İstanbul (1984).
13. Bezanger-Beauquesne, L., Pinkas, M., Torck, M., Les Plantes dans la Thérapeutique Moderne, Editör: Maloine S.A. 27, Rue de L'Ecole de Medicine, 75006, Paris (1975).
14. Claus, E.P., Varro, E.T., Brady, L.R., Pharmacognosy G. Edition, Lea et Febiger, Philadelphia (1970).
15. Demirhan, A., Mısır Çarşısı Drogları (Dr. Tezi), Sermet Matbaası, İstanbul (1975).
16. Dinçer, F., Türk Folklorunda Veteriner Hekimliği Üzerinde Araştırmalar (Dr. tezi), A.Ü. Veteriner ve Ziraat Fak. Basımevi, Ankara (1967).

17. Goldstein, K.S., Sahada Folklor Derleme Metodları, (Çeviren: Ahmet E. Uysal), Başbakanlık Basımevi, Ankara (1977).
18. Gunther, R.T., The Greek Herbal of Dioscorides, Hafner Publishing CO., New York (1959).
19. Hamarneh, S.K., Al-Biruni Book on Pharmacy and Materia Medica, Hamdard National Foundation, Pakistan, Karachi (1973).
20. Hüseyin, S., Düstur al-Edviye, Mekteb-i Tbbiye Matbaası, İstanbul (1874).
21. Karamanoğlu, K., Farmasötik Botanik Ders Kitabı, A.Ü. Eczacılık Fakültesi Yayınları No: 24, Ankara (1973).
22. Kaşgarlı Mahmut, Divan-ı Lügat-it Türk Tercümesi (Çeviren: Besim Atalay), Alâaddin Kırıl Matbaası, Ankara (1943).
23. Kışmir, C, Konya'da Şifalı Otlar, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 17 (335), 8011 (1977).
24. Major, R.H., A History of Medicine, Press of Menasha, USA (1954).
25. Öktel, N.M., Türkiye'de Kullanılan Ev İlaçları ile Bunların Farmakolojik Tesirleri ve Tedavideki Ehemmiyetleri (Dr. Tezi), Ulusal Basımevi, Ankara (1939).
26. Öktel, N.M., Farmakoloji (2), Güzel İstanbul Matbaası, Ankara (1965).
27. Öktel, N.M., Farmakoloji (3), Ongun Kardeşler Matbaası, Ankara (1967).
28. Perrot, E., Paris, R., Les Plantes Medicinales (1), Presses Universitaires de France (1971).
29. Perrot, E., Paris, R., Les Plantes Medicinales (2), Presses Universitaires de France (1971).
30. Sucu, İ., Ege Bölgesi Halk İlaçları ve Bu İlaçlardaki Drogların Farmakognozik İncelenmesi (Dr. Tezi), Ankara (1978).
31. Şar, S., İç Anadolu Bölgesi Halk İlaçlarının Eczacılık Tarihi ve Farmakognozi Açısından İncelenmesi (Dr. Tezi), Ankara (1982).
32. Şar, S., İç Anadolu Bölgesi'nde Kullanılan Halk İlaçları, 3. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Cilt IV'den Ayrı Baskı, Başbakanlık Basımevi, Ankara (1987).
33. Şar, S., Asil, E., İç Anadolu Bölgesi'nde Böbrek Taşlarına Karşı Kullanılan Halk İlaçları, *Ankara Ecz. Fak. Mec.* 15 (1), 58-68 (1985).
34. Şehsuvaroğlu, B.N., Eczacılık Tarihi dersleri, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul (1970).
35. Tanker, M., Asil, E., Şar, S., İç Anadolu Bölgesi'nde Ateş Dürüşücü Olarak Kullanılan Halk İlaçları. *Ankara Ecz. Fak. Mec.* 13 (1-2), 193-205 (1983).
36. Tanker, M., Tanker, N., Farmakognozi (1), Özişik Matbaası, İstanbul (1973).
37. Tanker, M., Tanker, N., Farmakognozi (2), Reman Matbaası, İstanbul (1976).
38. Tanker, N., Gürtürk, S., Kol, Ü., Antibiyotik Etkili Bazı Tohumlu Bitkiler, *Ankara Ecz. Fak. Mec.* 10 (1-2), 17-19 (1980).
39. Tanker, N., Kurucu, S., Türkiye'de Doğal Olarak Yetişen Bazı Allium (Soğan) Türleri Üzerinde Sitotaksonomik Araştırmalar, *Ankara Ecz. Fak. Mec.* 9 (1-2), 64-80 (1979).